

Hòa nhi bất đồng (和而不同)

GIẢI TÀI TINH HOA VĂN HÓA TRUNG QUỐC

Câu nói triết luận của Khổng Tử trong chương Tử Lộ hiện nay đang được các nhà lãnh đạo Trung Quốc từ Giang Trạch Dân, Hồ Cẩm Đào, đến Ôn Gia Bảo xem như gia tài tinh hoa văn hoá Trung Hoa được vận dụng phát huy là “quan điểm”, “*quy luật quan trọng của sự vật và quan hệ xã hội, là chuẩn tắc cần tuân giữ trong xử thế, làm việc của con người, là đạo lý của các nền văn minh nhân loại trên con đường phát triển hài hòa*” (Giang Trạch Dân).

Nguyên văn câu trong *Luận ngữ* chương Tử Lộ: “*Quân tử hoà nhi bất đồng, tiểu nhân đồng nhi bất hoà*”. Đó là câu nói tinh kết gia tài văn hoá xử thế của Trung Quốc, nó hàm chứa triết luận xử thế sâu sắc về nhận thức quy luật tồn tại phát triển khách quan của sự vật.

Chu Hi nhà Triết nho thời Tống (1130-1200) trong *Tứ Thư tập chú* đã thích giải:

“*Khổng Tử nói rằng: Người quân tử hoà hợp với mọi người mà không a dua, kẻ tiểu nhân a dua mà không hoà hợp.*”

Hoà có nghĩa là hoà hợp trong ứng xử, đối với mọi người vui vẻ, hoà nhã; Đồng có nghĩa đồng tình, giống nhau, cùng cánh làm chuyện riêng tư, Đồng là giao du chỉ vì có lợi, hễ đụng chạm đến quyền lợi là mất tình nghĩa”.

“*Hoà nhi bất đồng*” được dịch sang tiếng Anh là: *Peaceful coexistence with differences*, ta càng hiểu rõ nghĩa thực của câu triết luận này. Hoà bình cùng tồn tại phát triển với sự khác biệt. Theo tôi cũng có thể nói theo cách nói ngày nay là “*hội nhập*” mà không “*hoà tan*”. Tuy vậy, nghĩa dịch sang tiếng Anh cũng hạn chế, không minh triết đa nghĩa sâu xa như “*Hoà nhi bất đồng*”.

Căn cứ vào sử sách Trung Quốc, phạm trù văn hoá triết học bàn về “*Hoà*” và “*Đồng*” xuất hiện vào đầu thế kỷ VIII TCN, cuối thời Tây Chu (Chu U Vương). Trong cuộc đàm luận giữa Sử Bá với Tư đồ Trịnh Hoàn Công “*Bàn về đại sự trong thiên hạ và sự an bình*” đã đưa ra luận triết “*Hoà thực sinh vật; Đồng tắc bất kế*” (Hoà làm cho sự vật sinh sôi phát triển, Đồng thì không tiếp tục phát triển). Luận triết trên mang nội dung triết luận nhận thức thế giới là do nhiều sự vật cấu thành, ngay đối với một vật cụ thể cũng là một hợp thể nhiều yếu tố, thành phần. Quan niệm thế giới ngũ hành: kim - mộc - thủy - hoả - thổ, hợp, phân sinh sôi cũng phản ánh nhận thức đó. Nó sẽ “*Hoà*” sinh thành muôn vật.

Nếu là “*Đông*” thì chỉ là một thể giới đơn điệu, không có sinh khí, u ám buồn tẻ. “*Hoà nhi bất đồng*”, thiên hạ sẽ hài hoà phát triển. Đó là con đường dẫn đến nền thịnh trị sáng suốt. Đó chính là con đường phát triển của xã hội với quang cảnh hài hoà.

Sử Bá nói: Chỉ có “*Hoà*” mới dẫn đến con đường phát triển của sự vật. “*Hoà thực sinh vật*” (????), từ đó tạo nên thế giới hình thành vạn vật cùng tồn tại sinh sôi. Nếu là “*Đông*” thì “*Đông tắc bất kế*” (????), từ đó sẽ là một thế giới vật thể giản đơn, gồm những vật thể, sự vật cộng tan vào nhau, không thể có cái mới ra đời, mà rốt cục chỉ là vật vốn có, cả tổ chất cũng vậy. Nó mất ngay cơ sở tồn tại, phát triển. “*Đông bất kế*” là nghĩa vậy.

án Anh nhà chính trị, ngoại giao nổi tiếng cuối thời Xuân Thu ở nước Tề mà Khổng Tử kính trọng cũng từng bàn về triết thuyết “*Hoà*” “*Đông*”. án Anh cũng nói rõ: nên quý trọng “*Hoà*” không nên lấy “*Đông*” làm tiêu chí trong nhận thức thực thi đạo lý xử thế. (Tả Truyện, Chiêu Công năm thứ 20)

Khổng Tử là nhà đại tập thành Nho giáo đã kế thừa tinh hoa triết thuyết Trung Quốc đã khái quát triết luận “*Hoà*” “*Đông*” thành tiêu chí chuẩn tắc ứng xử của người “*quân tử*”. Sau Khổng Tử các nhà Nho như Tử Tư, Mạnh Tử, Chu Hi v.v... đều có luận minh làm sáng tỏ thêm.

Ngày nay, trong xã hội hiện đại sự xung đột của các nền văn minh, việc lý giải và xử lý các mối quan hệ trong xã hội và cộng đồng quốc tế đang là vấn đề được các nhà văn hoá, chính trị đặc biệt quan tâm.

Vấn đề xung đột văn minh và sắc tộc, mâu thuẫn chính trị, ý thức và cả vấn đề quan hệ tương tác phát triển kinh tế, tất cả đang đặt ra vấn đề tìm cách ứng xử phù hợp với con đường hoà bình cùng tồn tại phát triển.

Các nhà lãnh đạo nước Cộng hoà nhân dân Trung Hoa đã tìm thấy trong gia tài văn hoá ngàn năm của Trung Quốc một chuẩn tắc có tính quy luật phát triển của sự vật. “*Hoà nhi bất đồng*”, với cách nhìn mới, khai thác phát huy gia tài trí tuệ của dân tộc, triết luận “*Hòa nhi bất đồng*” đang được chú ý phát huy một cách có hiệu quả trong việc giải quyết ứng xử về mọi mặt.

Tổng Bí thư Hồ Cẩm Đào đã nêu rõ:

“Chúng ta xây dựng xã hội chủ nghĩa xã hội hài hoà, phải là xã hội pháp trị dân chủ, công bằng chính nghĩa, chân thành thương yêu, đầy sức sống, ổn định trật tự, con người và tự nhiên chung sống hài hoà”⁽¹⁾.

Dã Thảo

chú thích:

(1) Tạp chí Nghiên cứu Khổng Tử (tiếng Trung), 4-2006, tr.16